

Ochranářská botanika ČSOP Hořepník

Jaroslav Podhorný

Základní organizace ČSOP Hořepník se sídlem v Prostějově se v rámci své činnosti věnuje mimo jiné terénní mapovací práci. Je zaměřena především na botaniku a pracuje převážně v oblasti střední a jižní Moravy. Za dobu své patnáctileté činnosti realizovala celou řadu akcí. K víceletým projektům patří šestileté sledování monitorovacích čtverců v rámci výzkumu

generativní reprodukce koniklece velkokvětého (*Pulsatilla grandis*) v okolí Plumlova (2008–2013), včetně zkoumání vlivu vypalování travního porostu, a pětileté sledování populací tořiče včelonosného (*Ophrys apifera*) na lokalitách Ždánice a PP Zouvalka (2008–2012), při němž byly zkoumány dopady různých druhů managementu na generativní reprodukci této orchideje.

Identifikace invazivního borytu jako velkého problému NPR Děvín byla podnětem pro rozsáhlé dobrovolnické akce na jeho likvidaci v následujících letech. Foto Jan Moravec

Během mapování NPR Vývěry Punkvy bylo lokalizováno několik nových míst výskytu okrotice červené. Foto Jaroslav Podhorný

První velký mapovací projekt ČSOP Hořepník byl zaměřen na tořič včelonosný ve Ždánickém lese. Foto Jaroslav Podhorný

Další jsou mapovací projekty zaměřené na rozšíření vzácných a ohrožených druhů.

→ V roce 2009 se uskutečnilo sčítání mikropopulací jediné velké enklávy výskytu mochny jahodovité (*Potentilla sterilis*) v České republice, v přírodním parku Velký Kosíř. Výsledkem průzkumného mapování je zdokumentování 8 mikropopulací s 530 trsy rostlin.

→ V rámci dvouletého zjišťování stavu míst výskytu s lýkovcem vonným (*Daphne cneorum*) v rámci celé České republiky v letech 2009–2010 byl pořízen aktuální soupis stavu všech známých populací a popsán stav biotopu každého místa výskytu včetně možnosti potenciálního ohrožení místních populací lýkovce.

→ Během monitoringu výskytu mochny skalní (*Potentilla rupestris*) v oblasti Kojálské planiny na Dražanské vrchovině roku 2009 bylo vymapováno 9 populací se 717 trsy rostlin.

→ Sčítání počtu trsů rostlin a demografické vyhodnocení populací kostřavy ametystové (*Festuca amethystina*) ve Vojenském výcvikovém prostoru Březina v roce 2012 přineslo nález 416 trsů rostlin v šesti populacích. Metodiku sčítání řídil doc. ing. Radomír Řepka, Ph.D.

Mapovány byly i rostliny, které mají jedinou známou lokalitu výskytu v České republice – roku 2012 škarda panonská (*Crepis panonica*) v PR Komořanské stepní stráně na Vyškovsku (nalezeno 16 rostlin, z toho 6 sterilních; populace škardy panonské je na hranici vyhynutí) a roku 2013 bytel rozprostřený (*Kochia prostata*) v Újezdu u Brna (5 mikropopulací, 267 polykormonů rostlin).

Velké mapovací projekty

Postupně se ČSOP Hořepník dopracoval k mapování botanických lokalit prostřednictvím hromadných akcí pro odbornou veřejnost formou floristických exkurzí. Do samotné exkurzní činnosti je začleňována ochranářská tematika jako posuzování dalšího vývoje lokalit včetně populací významných druhů, zjišťování negativních vlivů na lokalitu, soupisy nalezených druhů a vytváření komentovaných závěrečných zpráv. Akce probíhají ve spolupráci s Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR, regionální pracoviště Brno. Vždy se pracuje v několika pracovních skupinách, zpravidla tři dny. Jelikož členská základna ČSOP Hořepník není pro takoveto mapovací akce dostatečně velká, jsou do mapování zapojováni i další kolegové, kteří dokážou obětovat část svého osobního volna. Na těchto akcích se potkávají

amatérští botanici, pracovníci a studenti univerzit, profesionální botanici pracující na soukromé bázi, botanici z muzeí i pracovníci státní ochrany přírody z krajských úřadů a AOPK ČR. Účastníkům bývá poskytováno zdarma zázemí – ubytování a strava.

Kromě mapování NPR Vývěry Punkvy, kterému je věnován podrobněji následující text, na této bázi zatím proběhlo:

→ Mapování biotopů na Pálavě, v NPR Děvín, Kotel, Soutěska, v r. 2015. Námět vznikl na regionálním pracovišti AOPK ČR v Brně, které potřebovalo aktuální data využitelná pro další péči o tuto národní přírodní rezervaci. Akci významně finančně podpořil Krajský úřad Jihomoravského kraje. Na mapování se podílelo – během roku i několikrát – 44 účastníků. V území bylo vymezeno a detailně prozkoumáno 91 dílčích ploch, při mapování ve čtyřech vegetačních aspektech bylo pořízeno více než 11 000 záznamů. Nejvýznamnější nálezy – nová populace violky nejmenší (*Viola kitaibeliana*), nově pro NPR záraza šupinatá (*Orobancha artemisiae-campestris*), měsíčnice vytrvalá (*Lunaria rediviva*), bělolist žlutavý (*Filago lutescens*). Díky této akci bylo poukázáno na nebezpečnou invazi borytu barvířského a navrženo opatření k likvidaci ručním vytrháváním, které v současné době probíhá.

Jelení jazyk celolistý v NPR Vývěry Punkvy. Foto Jaroslav Podhorný

Lilie zlatohlávek. Foto Jaroslav Podhorný

→ Průzkum vytipovaných lokalit na Hustopečské pahorkatině ve spolupráci s Regionálním pracovištěm AOPK ČR v Brně v r. 2016 provádělo 32 účastníků. Mapové podklady a doporučení pro průzkum vypracovala AOPK ČR. Pracovalo sedm mapovacích skupin na 59 lokalitách. Byla zaznamenána celá řada ohrožených druhů a všechny navštívené lokality byly zdokumentovány. Z nových zajímavých

nálezů možno uvést starček zlatý (*Senecio doria*) na lokalitě Šilinky u Hustopečí, srpici karbincolistou (*Serratula lycopifolia*) na lokalitě Nivky za Zeleným křížem či ostřici žitnou (*Carex secalina*) na lokalitě Starovičky – Rybníky.

→ Zjišťování aktuálního stavu vytipovaných subhalofytních a halofytních míst na jižní Moravě,

včetně soupisu rostlinných druhů a kvantifikace populací významných druhů na zkoumaných lokalitách. Mapovací průzkum proběhl v letech 2017–2018, v jedné mapovací skupině devíti účastníků. Prozkoumalo se 22 lokalit. Závěrečná zpráva byla kritická k nadměrné pastvě některých lokalit. Téměř všechna navštívená místa měla narušený vodní režim odvodněním. Vzlínání solí pomocí vlhka v půdě je základní podmínka přežívání halofytních společenstev.

Nově nalezené výskyty kriticky ohrožených druhů při mapování: merlík městský (*Chenopodium urbicum*), lněnka Dollinerova (*Thesium dollineri*), ibišek rolní (*Hibiscus trionium*), merlík slanomilný (*Chenopodium chenopodioides*) 2x, sítina Gerardova (*Juncus gerardii*) 2x, solenka Valerandova (*Samolus valerandi*), blešník úplavičný (*Pulicaria disenterica*). Nově nalezené výskyty silně ohrožených druhů: sléz nizounký (*Malva pusilla*) 2x, šťovík úzkolistý (*Rumex stenophyllus*) 3x, ostřice žitná (*Carex secalina*) 4x, komonice zubatá (*Melilotus dentatus*) 3x, mléč bahenní (*Sonchus palustris*), pryšec srpovitý (*Euphorbia falcata*), buřina jablečnickovitá (*Leonurus marubiastrum*), kyprej prutnatá (*Lythrum virgatum*).

Ochranářské mapování národní přírodní rezervace Vývěry Punkvy v Moravském krasu

Cílem akce bylo získání co největšího množství aktuálních floristických dat z vybraných částí NPR Vývěry Punkvy použitelných pro zlepšení další ochranářské práce. Iniciátorem akce bylo vedení Správy CHKO Moravský kras. Vývěry Punkvy se staly zvláště chráněným územím již 31. 12. 1933 a nyní se rozprostírají na rozloze více než 555 hektarů. Jádrová část NPR Vývěry Punkvy je velmi členitá. Zahrnuje suťové lesy, svahové bučiny a dubohabřiny, lesní lemy, škrapové stráně a skalní ostrožny, strže a reliktní bezlesí skalních plošek. Významná je reliktnost bezlesých stanovišť na skalních hranách. Je potvrzena druhy, které mají areál více na jihu Moravy – žebřice pyrenejská (*Libanotis pyrenaica*), kavyl Ivanův (*Stipa pennata*), ostřice Micheliho (*Carex micheli*), kamejka modronachová (*Buglossoides purpureoacerulea*), růže bedrníkolistá (*Rosa spinosissima*).

Mapování NPR vývěry Punkvy, proběhlo ve dvouletém období, účastnilo se ho průběžně třicet

účastníků, tři pracovní skupiny 2017, jedna 2018. Mapovalo se v 26 segmentech a podsegmentech shodných se segmenty Natura 2000. Do nálezové databáze NDOP se uložilo téměř 3500 zápisů s poznámkami o početnosti populací jednotlivých rostlinných druhů v rámci vymapovaného segmentu. Bylo nalezeno pro národní přírodní rezervaci 79 nových rostlinných druhů. Z významnějších nálezů např. růže drobnokvětá (*Rosa micrantha*), růže Sherardova (*Rosa sherardii*) nebo výskyt lípy velkolisté červenavé (*Tilia platyphyllos* subsp. *pseudorubra*) rostoucí výhradně na vápenci teplých oblastí. Nalezena byla také nová populace endemitu Moravského krasu jeřábu moravského (*Sorbus moravica*). Posunuta byla hranice výskytu ostřice Micheliho (*Carex micheli*) na samý sever Moravského krasu, objevena byla nová populace saskanky lesní (*Anemone sylvestris*) a v pořadí druhá populace kociánku dvoudomého (*Antennaria dioica*) pro Moravský kras. Lokalizovala se další místa výskytu orchideje okrotice červené (*Cephalanthera rubra*). Analyzovaly se sběry jeřábů (*Sorbus* sp.) a sleziníků (*Asplenium* sp.). Zkoumání plevelné vegetace na okraji pole u Nových Dvorů přineslo překvapení v podobě nálezu nepatrnce rolního (*Aphanes arvensis*), kozličku zubatého pravého (*Valerianella dentata* subsp. *dentata*), a rozrazilu polního (*Veronica agresis*).

Více než půldruhé století navštěvují botanici území NPR Vývěry Punkvy. Z minulosti bylo odtud uváděno mnoho zajímavých floristických nálezů. V roce 1980 proběhl v Moravském krasu floristický kurz České botanické společnosti; NPR Vývěry Punkvy však územně zahrnul jen z menší části. Proběhlo mapování Natura 2000 včetně jeho aktualizací. V té souvislosti je 79 nově zaznamenaných druhů zajímavých. Dokládá to obtížnost botanického mapování takto členitého a rozlehlého území. Další možností je i migrace a zavlékání nových druhů rostlin.

Hlavní zkušeností z hromadných mapovacích akcí je jejich účinnost. Za krátkou dobu několika dní lze prozkoumat a zdokumentovat velký prostor terénu a nasbírat objemný soubor aktuálních dat. Je to cesta, jak se v některých případech vyhnout dlouhotrvajícímu, drahému mapování velkých přírodních rezervací. Větší skupina lidí obsáhne daleko větší plochu terénu. Dalším poznatkem je, že i na přes sto let botaniky navštěvovaných místech, jako jsou Pálava nebo Moravský kras, lze nalézt nové, pro lokality dosud neuvedené rostlinné druhy.

V letech 2009–2010 byl pořízen aktuální soupis všech lokalit lýkovce vonného v České republice. Foto Jaroslav Podhorný

Nález nové populace violky nejmenší na Martince na Pálavě. Foto Jaroslav Podhorný

O financování závěrem i především

Většina z výše uvedených projektů byla financována či spolufinancována z programu Českého svazu ochránců přírody Ochrany biodiverzity. Tento program je významným příspěvkem pro podchycení problematiky ochrany přírody v celé šíři. Umožňuje žadatelům z menších organizací

získat finanční prostředky k financování nákladů na monitorovací, propagační a publikační projekty menšího rozsahu v rámci problematiky ochrany přírody. V menší míře se zde najdou i prostředky na zrealizování drobných managementových zásahů na přírodních lokalitách. Program Ochrana biodiverzity je finančně podporován Ministerstvem životního prostředí a Lesy České republiky.